

Jo'rayev Nurbek Sa'dullayevich

Qo'qon davlat pedagogika instituti
ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

PEDAGOG SHAXSIDAGI MOTIVASION SOHA – PEDAGOGIK FAOLIYAT MUVAFFAQIYATINI TA'MINLOVCHI OMIL SIFATIDA

Annotatsiya. Maqolada pedagog shaxsida motivasion sohaning rivojlanishi ular faoliyatidagi muvaffaqiyatini ta'minlovchi omil hisoblanadi. Bunda bo'lajak pedagog shaxsida motivasion sohaning rivojlanishi va uning tarkibiy qismlarini o'zaro aloqadorligi masalalari atroflicha yoritib berilgan. Ayniqsa, bo'lajak pedagog shaxsidagi motivasion sohaning kasbiy faoliyat bilan o'zaro uyg'unlashuvi masalalari nazariy yondashuvlar asosida tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: pedagog shaxsi, motivasion soha, pedagogik faoliyat, kasbiy shakllanish, qadriyatlar yo'nalishi, ijtimoiylashuv, xulq-atvor, faoliyat motivatsiyasi, kasbiy sifat, professionalizm, kasbiy mahorat, kasbiy rivojlanish.

МОТИВАЦИОННАЯ СФЕРА ЛИЧНОСТИ ПЕДАГОГА КАК ФАКТОР, ОБЕСПЕЧИВАЮЩИЙ УСПЕХ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В статье говорится, что развитие мотивационной сферы в личности педагога является фактором, обеспечивающим успех в их деятельности. При этом подробно освещены вопросы развития мотивационной сферы личности будущего педагога и взаимосвязи ее компонентов. В частности, на основе теоретических подходов проанализированы вопросы взаимосвязи мотивационной сферы личности будущего педагога с профессиональной деятельностью.

Ключевые слова: личность педагога, мотивационная сфера, педагогическая деятельность, профессиональное становление, направление ценностей, социализация, поведение, мотивация деятельности, профессиональное качество, профессионализм, профессиональное мастерство, профессиональное развитие.

THE MOTIVATIONAL SPHERE IN THE PERSONALITY OF A TEACHER AS A FACTOR ENSURING THE SUCCESS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY

Abstract. In the article, the development of the motivational sphere in the personality of a teacher is considered a factor ensuring the success of their activities. At the same time, the issues of the development of the motivational sphere in the personality of the future teacher and the interrelationship of its components are comprehensively covered. In particular, the issues of the mutual integration of the motivational sphere of the personality of the future teacher with professional activity were analyzed on the basis of theoretical approaches.

Keywords: teacher's personality, motivational sphere, pedagogical activity, professional formation, value orientation, socialization, behavior, motivation of activity, professional quality, professionalism, professional skill, professional development.

Zamonaviy talaba - bo'lajak mutaxassis shaxsining motivasion sohasini rivojlantirish muammosi hozirgi ijtimoiy rivojlanish sharoitida psixologiya fanida ayniqsa dolzarb bo'lib qolmoqda. Psixologiya va pedagogika fanlari doirasida shaxsiy yondashuvning rivojlanishi shaxsning motivasion sohasiga, kasbiy shakllanishida uni rivojlantirish omillari, shart-sharoitlari

va vositalariga chuqur qiziqish uygʻotdi. Talaba shaxsining motivatsion sohasini oʻrganish muammosi eng dolzarb hisoblanadi, chunki koʻplab qadriyat yoʻnalishlarining ahamiyatini qayta baholash, jamiyatdagi oʻz oʻrnini qayta anglash, hayotiy faoliyat natijalari uchun javobgarlikni oʻz zimmasiga olish shaxs motivlarida yashiringan boʻlib, ularni nafaqat bilish, balki shakllantirishni boshqarishni ham talab qiladi.

Maʼlumki, ijtimoiylashuv-individuallashuvning yagona jarayonida shaxsning yangi ijtimoiy-madaniy vaziyatga integratsiyalasha olmasligi namoyon boʻladi. Shuningdek, shaxsning atrofdagilarga va oʻziga boʻlgan munosabatida psixologik deformatsiya yuz beradi. Bularning barchasi shaxs xulq-atvori va faoliyatining motivatsiyasini belgilaydi.

Shaxsning motivatsion sohasini oʻrganishning oʻziga xos xususiyatlari taniqli psixolog olimlar: A.G. Asmolov, K.A. Abulxanova-Slavskaya, Ye.P. Ilin, V.G. Leontev, A.K. Markova, B.I. Sarsenbayeva va boshqalar tomonidan koʻrib chiqilgan.

Hozirgi vaqtda har qanday sohada mutaxassisni tayyorlash nafaqat uning mutaxassis sifatida kasbiy shakllanishining yuqori darajasini, kompetentligini, harakatchanligini, balki uning shaxsini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni taʼminlashga qaratilgan.

Zamonaviy jamiyatning yangilanishi, qadriyatlarning qayta koʻrib chiqilishi sharoitida taʼlimning ijtimoiy va kasbiy samarasini izchil va toʻliq amalga oshiradigan, erkin tanlov, ijodkorlik va oʻzini oʻzi anglashga tayyor avlodni tarbiyalashga qodir boʻlgan pedagogga ehtiyoj yetildi. Boʻlajak mutaxassisni, mutaxassisni rivojlantirish va professionalizmni shakllantirish uzoq davom etadigan, murakkab hamda koʻp bosqichli jarayondir. U mehnat kishisining subʼyekt, layoqatli va malakali mutaxassis, yetuk shaxs sifatida shakllanishini oʻz ichiga oladi.

Kasbiy va shaxsiy sifatlarning uygʻunlashuvi, rivojlanishning subʼyektiv va shaxsiy darajalarining shakllanishi umuman mehnat kishisining professional sifatida rivojlanishiga yordam beradi.

Maʼlumki, A.A.Derkachning fikricha, professionalizm - bu kasbni egallashning real erishilgan, yetarlicha yuqori darajasidir. Kasbiy faoliyat va uning eng yaxshi namunalari darajasida oʻzlashtirgan (kasbiy mahorat); kasbiy tajribasiga ijodiy hissa qoʻshadigan (kasbiy ijodkorlik); oʻz kasbiy faoliyati va kasbiy rivojlanishining subʼyekt boʻlgan mehnat kishisini professional deb hisoblash mumkin: oʻz kasbiy faoliyatining (va uning turlarining) tuzilishini anglay oladi, uni qayta qurish va oʻzgartirishni, uning oʻzini oʻzi boshqarish va oʻzini oʻzi korreksiya qilishni amalga oshirishni biladi; muayyan malakaga ega, yaʼni jamiyatda ishlab chiqilgan oʻz kompetentligining kasbdagi toifalar, razryadlar, lavozimlarga muvofiqligini sifat va miqdoriy baholash mezonlariga javob beradi; kasbning zamonaviy qadriyatlari, ideallari, mentalitetlarini oʻzlashtirgan va qabul qilgan, kasbning axloqiy kodeksiga rioya qiladigan yetarlicha yetuk shaxs hisoblanadi; inson oʻz mehnatining oʻrtacha ijobiy natijalari bilan qanoatlanmasdan, balki yuqori mahsuldor faoliyatga, oʻz shaxsiy imkoniyatlarini toʻliq roʻyobga chiqarishga va shu bilan ijtimoiy taraqqiyotga toʻliq individual hissa qoʻshishga intiladigan psixik va kasbiy rivojlanish jarayonining faol ishtirokchisi hisoblanadi.

Professional rivojlanishning bu "qatlamlari" individual kasbiy-shaxsiy rivojlanish jarayonida notekis shakllanishi mumkin. Chunonchi, har qanday xodim ham oʻz faoliyatining real subʼyekt boʻlavermaydi. Faoliyat subʼyekt oʻz kasbiy faoliyatini joʻshqinlik bilan qurayotgan va boshqarayotgan shaxs sifatida yetuk inson boʻlmasligi ham mumkin.

Yetuk shaxs (ruhlangan shaxs) oʻzining yetuk motivlari va yuksak intilishlari mavjud boʻlgani holda oʻz kasbiy faoliyatini tashkil eta olmasa, oʻzining psixik resurslarini oʻylamasdan sarflab yuborsa, faoliyat subʼyekt darajasiga yetib bormasligi ham mumkin. Har qanday faoliyat subʼyekt ham malakali mutaxassis darajasiga koʻtarilavermaydi. Har qanday mutaxassis ham professional boʻlib ulgʻaymaydi.

Pedagogik ishlar muvaffaqiyatining hal qiluvchi omili oʻqituvchining shaxsi, uning psixologik xususiyatlarining murakkab xilma-xilligi hisoblanadi. Oʻqituvchining ijobiy fazilatlarini oʻzgarmas holatda boʻlmaydi, balki kasb tanlash va oliy oʻquv yurtida oʻqish jarayonida ham, pedagogik faoliyat jarayonida ham rivojlanadi va kuchayadi.

O'z mutaxassisligi predmetiga chuqur va jiddiy qiziqishning o'zi, o'qituvchi uchun qanchalik zarur bo'lmasin, undan haqiqatan ham yaxshi pedagog chiqara olmaydi. O'quvchilarni o'qitishga bevosita aloqasi bo'lmagan hamma narsadan voz kechish pedagogik faoliyatda muvaffaqiyatlarga olib kelmaydi. Odatda, hayotning turli-tuman ta'sirlari va qiziqishlaridan ajralib qolgan o'qituvchilar juda tor doiradagi insonlarga aylanadilar, o'zlariga xos cheklangan dunyoqarashga ega bo'lgan pedantlarga aylanadilar.

O'qituvchining muhim fazilatlar va ularni o'z faoliyatida rivojlantirish imkoniyatlari haqidagi bilimlarga qiziqish kasb tanlash paytidayoq namoyon bo'ladi. Pedagoglik kasbini tanlash ko'pincha sevimli va hurmatli o'qituvchiga taqlid qilish bilan asoslanadi.

Bolalar o'yinlaridayoq pedagogik faoliyatga "did"ni rivojlantiruvchi ko'pgina elementlar mavjud. Maktabdagi bundan keyingi mashg'ulotlar va o'rtoqlariga dars tayyorlashda yordam berish, to'garaklarda hamda bolalar tashkilotlarida ishlash, nihoyat, kattalarning ta'siri - bularning hammasi pedagoglik ishiga moyillik va qobiliyatlarning paydo bo'lishi va shakllanishida hal qiluvchi holatlar bo'lib chiqadi.

Pedagogika oliy o'quv yurtiga kirish motivlaridan biri muayyan fanga qiziqish bo'lib, u odatda o'rta maktabdayoq paydo bo'ladi. Garchi bu motivning pedagogik ish bilan aloqasi kam bo'lsa-da, u ko'pincha sof pedagogik qiziqishlar va mayllarning paydo bo'lishiga turtki bo'ladi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, odamlar iste'dodli pedagog bo'lib tug'ilmaydilar, balki ularga aylanadilar, shu bilan birga, bu shakllanish yo'li yetarlicha uzoq davom etadi, ko'pincha o'smirlik (va hatto bolalik) yillarida boshlanadi va katta pedagogik stajga ega bo'lgan o'qituvchida, agar u o'z ustida ishlashni to'xtatmasa, davom etadi. Talabalarda o'qituvchining ijobiy fazilatlar namoyon bo'lishini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda psixologik-pedagogik sikl fanlari alohida o'rin tutadi.

Yaxshi o'qituvchining kuchi bilimning ko'pligidagina emas, balki o'qitilayotgan materialning mohiyatini chuqur tushunib yetganligidadir. O'qituvchining intellektual faoliyati shu bilan tavsiflanadiki, pedagogik ish jarayonida uning fikri hamisha o'quvchilar tomonidan to'g'ri tushunilishiga yo'naltiriladi, ularga nisbat beriladi. Aynan shu narsa o'qituvchining tafakkurini pedagogik yo'naltirilgan qiladi. Pedagogik yo'naltirilgan tafakkur, avvalo, o'qituvchining ushbu jarayonlarning yanada aniqroq bo'lishiga erishishga intilishi bilan tavsiflanadi.

O'qituvchi shaxsining ijobiy fazilatlarini namoyon qilish uchun boshqa insonning, birinchi navbatda, o'quvchining psixologiyasini tushunish eng yuqori darajada xarakterlidir. Birovning nuqtai nazariga qo'shilishga mutlaqo qodir bo'lmagan insonlar uchraydi. Ular egosentrizm deb ataladigan psixologik xususiyat bilan ajralib turadi.

Shuning bilan birga o'quvchi psixologiyasini tushunish bola yoshidagi umumiy qiziqish va ehtiyojlarni hisobga olishnigina emas, balki u yoki bu o'quv materialini tushuntirishda o'quvchining nuqtai nazariga qo'shila olishni ham bildiradi. O'qituvchi nafaqat o'zi uchun, balki o'quvchi uchun ham o'ylashi kerak.

U o'z tushuntirishining har qanday paytida tinglovchisining "fikrlar oqimi" haqida ozmi-ko'pmi to'g'ri tasavvurga ega bo'lishi kerak. O'quvchilarning bunday "tushunishi" nihoyatda muhim pedagogik fazilat bo'lib, u ba'zan hatto tajribali pedagoglarga ham yetishmaydi.

Mulohazali pedagog har doim u yoki bu darajada psixolog hisoblanadi.

Lekin o'quvchi shaxsidagi asosiy narsani tez "ushlab olish", sinfda vujudga kelgan vaziyatni to'g'ri aniqlash, boshqa kishi uzoq vaqt aniqlay olmaydigan narsani bevosita va tez payqab olish, asosan, tajribali pedagoglarga xosdir.

O'quvchilarning "tushunish jarayonidan tushunish"ini rivojlantirishning asosi kuzatuvchanlik, o'quvchilarning xarakterologik xususiyatlarini, ularning ijobiy va salbiy tomonlarini payqay olish qobiliyatidir. O'quvchilarni o'rganish natijalarini yozma qayd etish pedagogning kuzatuvchanligini oshiradi, bu yozuvlarsiz osongina e'tibordan chetda qolishi mumkin bo'lgan narsalarni ko'rishga yordam beradi.

O'qituvchining o'quvchiga mohirona yondashuvi uning ruhiy sifati bilan belgilanadi, bu odatda pedagogik nazokat deb ataladi. Takti fikrlash faoliyatining ko'rinishlariga ham, insonning

his-tuyg'ulari sohasiga ham kiritish mumkin. Shu o'rinda "Odob tuyg'usi" haqida fikr yuritish imkoniyatiga ega bo'lamiz.

O'qituvchi o'z amaliy faoliyatida har doim ham o'z xatti-harakatlarini mantiqiy dalillar va xulosalar nuqtai nazaridan o'ylab ko'rish va baholash imkoniyatiga ega bo'lavermaydi. Ba'zida u nima uchun bunday qilayotganini emas, balki nima uchun shunday qilayotganini to'liq anglamasdan harakat qiladi. Bu ba'zi psixologlarga o'qituvchining fikrlash jarayonlarida ko'plab ong osti, irratsional narsalar mavjudligini ta'kidlash uchun asos bo'ldi.

Vaholanki, o'qituvchilar faoliyatini kuzatish shuni ko'rsatadiki, pedagogik nazokat, sezgirlik va shu kabi sifatlar o'qituvchining sog'lom aqli, amaliy sezgirligi, kuzata olishi, tez ilg'ab olishi, har bir faktga to'g'ri va tez munosabatda bo'lishi, yuzaga kelgan vaziyatda oson mo'ljallanishining namoyon bo'lishidir.

Shuning uchun ham takt va intuisiyani diskursiv tafakkur jarayonlariga qarama-qarshi qo'yish mutlaqo noto'g'ri hisoblanadi. Aslini olganda, bir tomondan, pedagogik nazokat, "sezgi", "intuisiya" va, ikkinchi tomondan, tafakkurning sof aqliy aktlari yagona tafakkur jarayonining faqat turli tezlikda va turli darajada o'tmish tajribasi ma'lumotlariga tayanadigan qismlarini tashkil etadi. O'qituvchining pedagogik nazokati turlaridan biri me'yor tuyg'usidir. Umuman hayotda katta ahamiyatga ega bo'lgan bu fazilat o'qituvchi uchun ayniqsa zarurdir.

Pedagog faoliyatining predmeti murakkab, xilma-xil va o'zgaruvchan psixik dunyosiga ega bo'lgan tirik odamlardir. Shuning uchun pedagogning fikri ko'pincha takrorlanmas vaziyatlarda ishlaydi va har qanday vaqtda o'qituvchi oldida nostandart yechimni talab qiladigan yangi muammo paydo bo'lishi mumkin. O'qituvchi hayotning barcha holatlari uchun stereotip ko'rsatmalar bilan ta'minlashga urinayotgan reseptura metodikasining pedagogik faoliyatda muvaffaqiyat qozonmayotganligi shu bilan izohlanadi. Bu esa o'qituvchiga mustaqil fikrlash qobiliyati, ijodiy tafakkur tarzi kabi fazilatlarining zarurligini taqozo etadi.

Qobiliyatli o'qituvchi boshqa pedagoglarga ko'r-ko'rona taqlid qilmaydi, balki o'zi oldida turgan vazifalarni hal qilish yo'llarini izlaydi. U ko'p o'qiydi, boshqalarning tajribasini o'rganadi, biroq uni o'z sinfiga mexanik ravishda ko'chirmaydi, balki o'z o'quvchilarining psixologik xususiyatlariga tatbiqan ijodiy qayta ishlaydi.

Kasbiy muhim sifatlarni rivojlantirish muammosi hozirgi vaqtda tobora ko'proq tadqiqotchilarning e'tiborini tortmoqda. Bu bo'lajak mutaxassisning oliy o'quv yurtida amaliy tayyorgarligini ta'minlash va uning faoliyat sharoitlariga predmetli va ijtimoiy moslashish davrini qisqartirish imkonini beradigan o'qitish modelini yaratish zarurati bilan izohlanadi. Kasbiy muhim sifatlarning yaxlit tizimini shakllantirish shaxsning kasbiy rivojlanishining tugun nuqtasi hisoblanadi.

Talabalik yoshi insonning katta ish qobiliyatiga ega bo'lishi, ijodkorlikka, intellektual faoliyatning murakkab usullarini egallashga maksimal darajada qodirligi bilan tavsiflanadi. Bu davrda insonning kasbga kirib kelishi, bo'lajak mutaxassisning shakllanishi va uning professionalligi bilan tavsiflanadigan juda muhim bosqich sodir bo'ladi.

Mutaxassis shaxsini shakllanishining har bir bosqichida insonning faoliyatga bo'lgan ichki turtkisi bo'lgan komponent - uning motivasion sohasi mavjud. Shaxs professionalizmiga kiruvchi boshqa tarkibiy qismlar bilan bir qatorda motivatsiya insonni yo'naltiruvchi, maqsad sari yetaklovchi, uning shakllanishiga, o'z rivojlanishida eng yuqori darajaga erishishiga ko'maklashuvchi tayanch va markaziy elementlardan biri hisoblanadi. A.A.Bodalevning ta'kidlashicha, haqiqiy professionallik har doim ma'lum bir faoliyatni amalga oshirish va unda noyob, g'ayrioddiy natijaga erishish uchun kuchli va barqaror motivatsion soha bilan bog'liq.

So'nggi o'n yillikda talabalarining kasb tanlash motivatsiyasi birmuncha o'zgardi. Bugungi kunda yoshlar ko'pincha oliy o'quv yurtlariga kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallash, mutaxassis bo'lish uchun emas, balki oliy o'quv yurtini tamomlaganlik to'g'risidagi diplomni olish uchun o'qishga bormoqda. Bunday usul bilan inson o'zini to'laqonli va samarali ishlay olmasligiga undaydi. Demak, unda o'zini namoyon qilish, kasbiy faoliyatda o'z salohiyatini namoyon etish imkoniyati bo'lmasligi ehtimoli yuqori ekanligini ko'rsatadi. Ushbu tendensiya

bo'lajak mutaxassislar, professionallarni shakllantirish va rivojlantirish uchun unchalik yaxshi istiqbolni taqdim etmaydi.

Shu munosabat bilan mutaxassis shaxsini tahlil qilish va uning o'ziga xos xususiyatlarini ajratib ko'rsatish zarurati tug'iladi. Bu, birinchi navbatda, professional shaxsning motivatsion sohasiga tegishli, chunki u inson faolligining manbai va inson xulq-atvorining asosiy determinantlaridan biri hisoblanadi. Kasbni, ish joyini, muloqot doirasini, mashg'ulot turini, tovar yoki xizmatni tanlash, o'quv va mehnat faoliyatining muvaffaqiyati - bularning barchasi u yoki bu tarzda shaxsning motivatsion sohasiga bog'liq.

Turli psixologik va pedagogik tadqiqotlar doirasida shaxsning motivatsion sohasi nafaqat kasbiy faoliyatni samarali amalga oshirish, balki kasbiy tanlov, kasbiy ta'lim, kasbiy mahoratni shakllantirish va takomillashtirish, uning cho'qqisi - professionalizmga erishish jarayonida ushbu sohaning rolini anglash uchun ham muhim ahamiyatga ega ekanligi isbotlangan.

Faoliyatning turli sohalarida (kasbiy, ilmiy, o'quv) namoyon bo'lib, faoliyatga ijodiy, tashabbuskorona munosabatni belgilaydigan va mehnatning xarakteri hamda sifatiga ta'sir ko'rsatadigan motivatsiyaning keng shakllarini tadqiq etish katta ahamiyatga ega. Bunday motivatsiyaning asosiy turlaridan biri yutuq motivatsiyasi bo'lib, u insonning o'z mahorati va qobiliyatini namoyish etish imkoniyati bo'lgan har qanday joyda faoliyat yuqori sifat darajasida bajarishga intilishini belgilaydi. Muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi shaxsning tashabbuskorlik, mas'uliyatlilik, mehnatga vijdonan munosabatda bo'lish, vazifalarni qo'yishda o'z imkoniyatlarini baholashda reallik va shu kabi sifatlari bilan chambarchas bog'liqligi prinsipial muhimdir.

Muvaffaqiyatga yo'naltirilgan xulq-atvor har bir insonda muvaffaqiyatga erishish va muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivlarining mavjudligini nazarda tutadi. Boshqacha aytganda, barcha odamlar muvaffaqiyatga erishishdan manfaatdor bo'lish va muvaffaqiyatsizlikdan xavotirlanish qobiliyatiga ega. Biroq, har bir alohida shaxsda yutuq motivi yoki muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivi ustunlik qiladi. Aslida yutuq motivi faoliyatni unumli bajarish bilan bog'liq bo'lsa, muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivi xavotirlanish va himoyalaniish xulq-atvor bilan bog'liq.

Shuningdek, insonning taqdiri va uning jamiyatdagi mavqei, kasbiy yutuqlari ko'p jihatdan unda muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi yoki muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivatsiyasi ustunlik qilishiga bog'liq. Muvaffaqiyatga erishish istagi kuchliroq ifodalangan odamlar hayotda muvaffaqiyatga erishish istagi kuchsiz ifodalangan yoki mavjud bo'lmagan odamlarga qaraganda ko'proq narsaga erishishlari kuzatilgan. Yutuq motivi shaxsning muvaffaqiyatsizlikka uchramaslik va istalgan natijaga erishish uchun barcha mavjud vositalardan foydalanishga bo'lgan ehtiyojini aks ettiradi. Muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivatsiyasi ko'pincha har qanday yo'llar va vositalar bilan xatolar, muvaffaqiyatsizliklardan qochishning psixikada ishlab chiqilgan mexanizmi sifatida qaraladi. Muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivatsiyasi ustun bo'lgan shaxs uchun asosiysi xatoga yo'l qo'ymaslik, dastlabki, asosiy maqsadning kuchli o'zgarishi, unga to'liq yoki qisman erishmaslik evaziga ham muvaffaqiyatsizlikka uchramaslikdir. Shunga ko'ra, muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasi ustun bo'lgan pedagog ham kasbiy vazifalarni hal qilishga ijodiy yondashadi. O'z navbatida olingan natijalarni aks ettiradi hamda o'z faoliyatidagi muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlik sabablarini anglaydi va lokalizatsiya qiladi (bu holda - ichki nazorat lokusining ustunligi), rivojlanish va o'zini o'zi rivojlantirish yo'llarini belgilaydi va hokazo).

Muvaffaqiyatsizlikdan qochish motivatsiyasi shakllangan (yutuqlar motivatsiyasining past darajasi) pedagog o'z faoliyatida ta'lim jarayonida o'zlashtirilgan uni amalga oshirish usullarini, ko'pincha reproduktiv usullarni qo'llaydi, muvaffaqiyatsizlik sabablarini tashqi sharoitlarda ko'radi (nazoratning tashqi lokusi). Shuning uchun o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini o'zi takomillashtirish zarurligini anglamaydi. Pedagog o'zini o'zi faollashtirishi, o'zini o'zi rivojlantirish va o'zini o'zi ro'yobga chiqarish motivatsiyasi uning ijodiy va ma'naviy salohiyatini har tomonlama va uzluksiz rivojlantirish, uning barcha imkoniyatlarini maksimal darajada ro'yobga chiqarish, atrofdagi, dunyoni va undagi o'z o'rnini adekvat idrok etish, hissiy soha va ma'naviy hayotning boyligi, ruhiy salomatlik va axloqning yuqori darajasini o'z ichiga oladi.

Shaxsning motivatsion sohasi dinamik bo'lib, u his-tuyg'ular bilan chambarchas bog'liq va ularga ta'sir qiladi. Va aksincha, his-tuyg'ular motivatsiyaning kuchi, davomiyligi va barqarorligini belgilashi mumkin. Motivatsion soha inson irodasini belgilaydi va shaxsning hissiy-irodaviy sohasini o'zaro shakllantiradi.

Shaxsning motivatsion sohasini rivojlantirish mexanizmi quyidagilardir: ehtiyojni anglash, uning rag'batlari - ehtiyojni motivga aylantirish - motivni anglash. Motiv kuchi shaxsning yengib bo'lmay intilishlari ko'rsatkichidir. U ehtiyojlarni anglashning chuqurligi va motivning jadalligi bilan baholanadi.

Keltirilgan fikrlarga ko'ra, "kuchli" va "zaif" talabalar bir-biridan intellekt darajasi bo'yicha emas, balki o'quv faoliyati motivatsiyasi va kasb tanlash bo'yicha farq qiladi. Bundan tashqari, yuqori ijobiy motivatsiya zarur bilim, ko'nikma va malakalar zaxirasi yetarli bo'lmagan yoki maxsus qobiliyatlar yetarli darajada rivojlanmagan taqdirda kompensator omil rolini o'ynashi mumkin. Shunday qilib, pedagog shaxsining motivatsion sohasi uning akmeologik yo'nalganligi bilan tavsiflanadi. Pedagogik faoliyat muvaffaqiyatining motivatsiyasi va motivlarini shakllantirish va rivojlantirish ta'lim tizimining barcha bosqichlarida amalga oshirilishi kerak. Darhaqiqat, u kasbiy-shaxsiy rivojlanish samaradorligining, bo'lajak kasbiy faoliyat muvaffaqiyatining va pedagogning kasbiy mahoratini rivojlantirishning zaruriy shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
2. Бирюлин В.А. Особенности мотивационной сферы будущих учителей и психологов: дис.... канд. психол. наук. – Самара, 2007. – 188 с.
3. Слотина Т.В. Психология личности: Учебное пособие. – СПб.: Питер, 2008. – 304 с.
4. Жунисбекова Ж.А., Керимбеков М.А., Жунисбекова Д.А. Характеристика психологических основ формирования профессионального самоопределения будущих педагогов // Международный журнал экспериментального образования. – №5 (часть 1). – 2014. – С. 53-57.